

УДК 323.15:316.356.4(4-15)«715»

ПРАВИ ПАРТІЇ КРАЇН СКАНДИНАВІЇ В КОНТЕКСТІ РЕНЕСАНСУ НАЦІОНАЛІЗМУ

Олександр Сич

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління,
кафедра публічного управління та адміністрування
бул. Карпатська, 15, 76019, м. Івано-Франківськ, Україна*

У статті автор продовжує дослідження теми ренесансу націоналізмів у країнах Європи на прикладі країн Скандинавії. Націоналізм тут, як і загалом у Європі, набув поширення ще у класичний період його модерністської історії. З ряду обставин і на відміну від багатьох інших країн Західної Європи у післявоєнний період він почав відроджуватися лишень з середини 1960-их років і його розвиток набув хвилеподібного характеру. Перша активізація скандинавських націоналізмів у 1970-х була спричинена соціальним невдоволенням питаннями оподаткування, у 1980 нового імпульсу їм надала проблематика, пов'язана з біженцями та іммігрантами і відтоді вони переживають першу хвилю популярності, а в кінці 1990-х – на поч. XXI ст. піднімаються на вершину своїх успіхів. Сьогодні націоналістичні партії у Данії, Норвегії, Фінляндії та Швеції належать до лідерів політичного процесу, а в трьох перших країнах беруть участь у формуванні національних урядів.

Ключові слова: націоналізм, ренесанс націоналізму, боротьба з імміграцією, євроскептицизм, Данська народна партія, Партія прогресу, Справжні фіни, Шведські демократи.

Націоналізм сьогодні став безспірно впливовим явищем у політичному житті більшості країн Європи, що дає підставу трактувати процес його сьогоденної активізації як ренесанс. В сучасному націоналізмознавстві його характеристики носять контраверсійний, переважно з негативними конотаціями, характер. Очевидно, такими вони найчастіше є за інерцією післявоєнного клеймування націоналізму за чужі для нього гріхи фашизму та нацизму. Перенесення лайливих штампів ототожнення з цими двома тоталітарним ідейно-політичними течіями ще має під собою децину ґрунту в характеристиці сучасних правих рухів у країнах, що були їх батьківщиною, або на ґрунті яких досвід і практика нацизму та фашизму були успішно перенесені. Адже недостатньо глибоко проведені денацифікація і дефашизація принаймні в перші післявоєнні роки дозволили на світоглядній і кадровій основі цих рухів створити нові політичні структури. Зрештою, цей етап у розвитку правих рухів був достатньо нетривалий і такі організації або ж були заборонені, або трансформувалися, дистанціювавшись від нацизму та фашизму. Відмінною є ситуація із сучасними націоналістичними рухами у країнах Скандинавії. Адже у довоєнний та післявоєнний період нацистські та фашистські партії в цих країнах носили сектантський і невливовий характер, а тому не були зразком для післявоєнних політичних структур правого спрямування. Та й самі ці партії настільки пізно вийшли на політичну сцену, що для багатьох дослідників Скандинавія видавалася винятком і вільною від націоналізму. Й однак сьогодні вона демонструє високу динаміку його розвитку і впливу. Безумовно, цей факт становить інтерес для фахівців націоналізмознавства.

Тема сучасного етапу розвитку та впливу націоналізму на політичні системи країн Західної Європи ще не набула належного висвітлення в українській політичній науці. Серед

інших можна відзначити кандидатську дисертацію А. Шеховцова та докторську дисертацію М. Гримської. Свої дослідження зі згаданої теми мають також Ю. Головачек, Т. Дублікаш, О. Іванов, С. Кулик, А. Романюк, Н. Лагігіна, В. Литвин, О. Лісничук, О. Новакова, П. Мироненко, А. Умланд. Окремі аспекти цього питання під час проведення наукових конференцій, що від 2006 р. регулярно відбуваються в рамках теми «Ідеологія українського націоналізму на сучасному етапі розбудови Української держави», опрацювали українські науковці О. Баган, М. Генік, О. Єгрешій, В. Томахів, В. Харченко, Л. Щербій та польський дослідник Д. Матерняк. Праці науково-публіцистичного характеру, що можуть становити інтерес для дослідників цієї теми, опублікували І. Загребельний, Ю. Михальчишин, В. Тимченко. Ряд публікацій на вказану тему має також автор статті.

Однак навіть у нечисленних дослідженнях на тему сучасних правих рухів у Західній Європі майже відсутній такий аналіз щодо країн Скандинавії. Очевидно, за деякими рідкісними винятками. Так, шведські праві партії проаналізовані у дисертації та монографії М. Гримської, в контексті практики застосування щодо таких партій тактики «санітарного кордону» їх до свого аналізу залучили В. Литвин та А. Романюк, в характеристиці проросійського лобі у країнах Євросоюзу – О. Лісничук, а в аналізі того, як прояви корупції у суспільстві стимулюють підтримку ним правих партій, фінський приклад використали Т. Брус та А. Аршиннікова. Водночас західні дослідники відзначають, що в усіх чотирьох скандинавських країнах партії правого спрямування набувають все більшого поширення і починають відігравати помітну політичну роль [1].

А тому завданням цієї статті є аналіз діяльності сучасних партій правого спрямування країн Скандинавії в контексті загального процесу ренесансу націоналізму у Західній Європі.

Хоча довоєнний і воєнний період історії скандинавських країн має націоналістичну складову, однак, на відміну від ряду інших європейських країн, в повоєнний період вона відсутня, або ж майже непомітна у суспільному житті [2]. Загальну схему історії сучасних правих партій у цій частині Європи західні дослідники описують як хвилеподібний процес, який починався з політичної незадоволеності питаннями оподаткування у 1970-х, а згодом, у 1980-90-х та на поч. ХХІ ст., сконцентрувався на проблематиці, пов'язаній із біженцями та іммігрантами. Відповідно, сучасні праві партії у скандинавських країнах зароджуються переважно всередині 1970-х, переживають першу хвилю популярності у 1980-х, а в кінці 1990-х – на поч. ХХІ ст. піднімаються на вершину своїх успіхів та електоральної популярності [1].

Успіх Данської народної партії (дан. *Dansk Folkeparti* – *DF*) у парламентських виборах 2015 р. був настільки феєричний, що призвів до розпаду коаліції чинного уряду й заставив її Прем'єр-міністра соціал-демократку Гелле Торнінг-Шмідт полишити лідерство у партії та подати королеві країни Маргрете прохання про відставку. Хоча її партія і набрала найбільшу кількість голосів на виборах у парламент країни – 26,3% та відповідно 47 місць у парламенті, але цього не вистачало, щоби сформувати уряд більшості. Натомість, Данська народна партія вперше в історії правих сил країни ввійшла в трійку політичних лідерів, зайнявши друге місце із результатом 21,1% голосів та отримавши 37 місць у парламенті. Щоправда, можливість сформувати уряд меншості отримала ліберально-консервативна партія Ларса Люкке Расмуссена «Венстре», яка набрала менше за *DF*, погіршивши свій результат з 26,7% до 19,5% голосів. Однак, правоцентристські партії, які пройшли до парламенту, заявили, що вони хочуть бачити саме колишнього прем'єр-міністра країни Л. Расмуссена на цій посаді. Для того, щоби мати в парламенті потрібну для формування уряду більшість, він звернувся за підтримкою до Данської народної партії [3].

Характерно, що під час парламентських дебатів у жовтні 1999 р. тодішній Прем'єр-міністр Данії Поуль Нюруп Расмуссен, звертаючись до ще нечисленної фракції Данської народної партії, заявив «Ви ніколи не будете благопристойними!». Причиною такої гострої заяви глави уряду була досить жорстка риторика партії стосовно імміграційної політики. Але вже через два роки на виборах у листопаді 2001 р. Данська народна партія майже подвоїла своє представництво у фолькетингу Данії (з 7,4% голосів та 13 депутатських мандатів у 1998 р. до 12% та 22 мандатів) і стала частиною нової коаліції у статусі партії, що підтримує уряд. Як стверджують західні дослідники, партія досягла такого політичного прориву завдяки своїй виразній позиції у парламенті та готовності до співпраці з іншими партіями, а зокрема й до активної підтримки як попереднього, так і нинішнього ліберально-консервативного уряду [1].

З цього часу Данська народна партія стала надійним партнером ліберального уряду коаліції меншості. У парламентській системі Данії, в якій не часто з'являються уряди більшості, це дало їй можливість максимально впливати на політику влади без фактичного здобуття міністерських посад [4]. У підсумку, партія вийшла з маргінальної ніші й почала стрімко нарощувати результат: з 12% у 2001 р. до 13,2% у виборах 2005 р. та 13,9% у виборах 2007 р. й хоча партія відчула деякий спад електоральної підтримки у 2011-му (12,2%), але майже подвоїла її у 2015-му – 21,1% [5].

Данська народна партія була створена на початку жовтня 1995 р. після виходу з Партії прогресу чотирьох депутатів фолькетингу. Саме вони й створили нову партію й оскільки вона мала політичні цілі, дуже подібні до тих, що їх декларувала Партія прогресу, то значна частина її рядових членів пішла за новим лідером Піа Керсгард та її трьома колегами-депутатами. Такий демарш став результатом багатолітніх внутрішніх суперечок, а восени 1995 р. розбіжності стали настільки гострими та масштабними, що Партія прогресу практично розділилася на дві частини [4].

Сама себе Данська народна партія позиціює як націоналістична, євроскептична, та антиімміграційна, але й одночасно така, що прагне практичної співпраці та компромісу з іншими партіями. Її поява на політичній сцені Данії, а особливо успіхи 2001 р., стали поворотним моментом трансформації правого руху у цій країні з неоліберальних популістських позицій до більш центристських та прагматичних, особливо в реалізації програми боротьби з імміграцією. Можна стверджувати, що сьогоднішня жорстка міграційна політика Данії є, без сумніву, заслугою впливу на його уряд саме Данської народної партії. У політику партії входять також покращення пенсійного забезпечення, боротьба проти популяризації гомосексуалізму, легалізації усиновлення дітей одностатевими парами та посилення покарання за розбещення малолітніх. Партія вправно оперує популістичним арсеналом. Характерно, що її депутати мають звичку дистанціюватися від інших політиків словосполученнями «ми» – «вони» і таким чином експлуатувати тренд «народ проти еліт». З усіх партій Данська народна партія найбільш скептично ставиться до ЄС, проте цей аспект не дуже турбує її виборців. Її популярність пояснюють концентрацією уваги на політиці цінностей, які є важливими для них. Прихильники партії себе чітко називають правими, але не крайніми правими чи ультраправими. Цим самим вони демонструють, що більше тяжіють «вправо», коли мова йде про ціннісний вибір в таких питаннях, як імміграція, дотримання законності та порядку, охорони навколишнього природного середовища [5].

Данська народна партія зуміла за короткий час розбудувати високоцентралізовану структуру з професійним центральним апаратом. Її перша очільниця Піа Керсгард була сильним і беззаперечним лідером. Як стверджують дослідники – єдиним серед лідерів інших данських партій, завдяки якій партія мала значну підтримку навіть всупереч пере-

сичному несприйняттю її ідеології. На відміну від своєї попередниці Партії прогресу в ній практично відсутні внутрішні конфлікти. Для підтримки респектабельного іміджу партія часто позбувається членів, які піддаються ідеям екстремізму і самі їх пропагують. Загалом, Данську народну партію можна віднести до категорії консервативно-націоналістичних. З 2012 р. її очолює Крістіан Тулесен Даль (дат. *Kristian Thulesen Dahl*) [5].

Що стосується Партії прогресу, то її історична роль полягає у тому, що вона започаткувала сучасний правий рух у Данії. Це сталося 1972 р., коли досі невідомий адвокат з податкового права Могенс Гліструп створив партію антиподаткового спрямування. Вже протягом декількох місяців вона отримала понад 20% підтримки в опитуваннях громадської думки, а на виборах у грудні 1973 р. здобула 15,9% голосів. Політика партії базувалася на неоліберальному популізмі та основним питанням, яке вона просувала, було скасування податку на прибуток. Її програма була на межі анархічного лібералізму, оскільки вимагала скасувати державне регулювання і податки всіх видів. Але такий популістичний стиль був цілеспрямовано розрахований на нижчі верстви населення та мобілізував їх проти «корумпованої еліти», стверджуючи, що воля народу є «вищою за всі інші стандарти». Антиелітизм партії, характерний для сучасних правих Європи, також проявлявся і в вимозі проведення більшої кількості референдумів [5].

Партія прогресу регулярно отримувала понад 10% підтримки виборців протягом 1970-х років до тих пір, аж поки консерватори та ліберали не сформулювали більш радикальну і наступальну альтернативу. Тоді електоральна підтримка партії швидко скоротилася: спочатку до 8,9% 1981 р., а потім навіть до 3,6% у 1984 р. Водночас і лідер Партії прогресу М. Гліструп був ув'язнений за податкове шахрайство, й за даними соціологічних опитувань, її підтримка на початку 1985 р. досягла критичного двоцифрового порогу. Відчувалося, що партія вкрай потребувала нових ідей і нового керівництва. Власне, така можливість і з'явилася після ув'язнення М. Гліструпа. У 1984 р. його змінила Піа Керсгард, яка заповзлася трансформувати партію та зробити її респектабельним і надійним партнером для співпраці з іншими данськими партіями. Одночасно докорінних змін зазнала і партійна програма, в якій були зміщені акценти від традиційної боротьби проти податків до значно актуальнішого питання – боротьби з імміграцією як загальнонаціональною проблемою. В 1987 р. М. Гліструп був знову переобраний на посаду лідера партії, однак до цього часу П. Керсгард також продемонструвала свої лідерські якості і не збиралася здавати позицій. Цей конфлікт насправді став критичним вододілом для трансформації сучасного правого руху Данії. Вже на виборах 2001 р. Партія прогресу отримала всього 0,6% голосів, остаточно зійшла з політичної сцени та залишила після себе єдиним наступником Данську народну партію [5].

Не тільки назва, але й деякі аналогії з історією розвитку сучасного правого руху в Данії виникають, коли відповідний процес аналізувати у Норвегії. Партія прогресу в цій країні також була заснована на початку 1970-х років і також на антиподатковій тематиці. Ця подія відбулася на зустрічі в кінотеатрі «Сага Кіно» в Осло 8 квітня 1973 р. з ініціативи Андерса Ланге і в ній взяли участь 1345 осіб. Спочатку він хотів лише організувати протестний рух для боротьби проти високого рівня податків та субсидій, а не політичну партію. Однак події набрали іншого характеру і новостворена партія спочатку отримала назву його імені – Партія Андерса Ланге за значне зниження податків, зборів та державного втручання (норв. *Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngjer* – скорочено *Партія Андерса Ланге, або ALP*). Її лідер загалом мав невеликий політичний досвід – брав участь у міжвоєнний період у Вітчизняній лізі, під час Другої світової війни у норвезькому русі опору, а після її завершення працював незалежним політичним

редактором правого спрямування. Ланге А. був принциповим критиком того, що він називав як надмірне регулювання державою добробуту. Його особистість добре сприймалася на телебаченні, де його часто можна було побачити в ефектному образі вікінга з мечем та келихом ег-ногу в руках [6].

У перші роки ALP розглядалася як типова «партія-одноденка» або «партія однієї людини», яка зникне після участі у перших же виборах. Однак, на здивування багатьох, вона в Норвегії, яку після Другої світової війни оцінювали як країну без істотних радикальних партій, не тільки залишилася частиною партійної системи, але й змінила її. Вже на виборах цього ж таки 1973 р. партія отримала 5% голосів і чотири мандати в стортингу – норвезькому парламенті. Дослідники відзначають три фактори, які стали ключовими для такого несподіваного прориву ALP в загалом стабільній партійній системі країни: висхідні антиподаткові настрої виборців, зміна їх політичних вподобань після суперечливого норвезького референдуму про вступ до ЄС 1972 р. і харизматична особистість самого А. Ланге. Тоді Норвегія так і не вступила до ЄС, оскільки результати референдуму були негативними. І в цьому була лєвова заслуга саме Партії Андерса Ланге [7; 6].

Однак внутрішні суперечки та смерть А. Ланге пригальмували електоральний поступ партії та залишили її без місць у парламенті після виборів 1977 р. Ця ситуація спонукає до чергових аналогій з історією трансформації данської Партії прогресу. Настав час змін і для Партії Андерса Ланге. Спочатку вона, натхнена успіхами данської Партії прогресу, поміняла назву на аналогічну (норв. *Fremskrittspartiet – FrP*), а в 1978 р. її очолив і розпочав процес реорганізації із розбудовою сильної ієрархічної структури Карл Івар Хаген. Наприкінці 1980-х і в 1990-х роках Партія прогресу переорієнтувала свою політичну програму на проблеми імміграції, злочинності та догляду за літніми людьми. Критика А. Ланге розкішної держави добробуту в 1970-х рр. змінилася тезами про «шовінізм добробуту» та обстоювання кращого піклування про «своїх». Контровесійною на перший погляд виглядає позиція партії щодо одночасного зниження податків та збільшення державних витрат. Однак у зв'язку з наявністю у Норвегії великих нафтових ресурсів вимога Партії прогресу щодо витрачання, а не економії коштів, отриманих від продажу нафти, стала електорально виграшною [6].

Успіхи не забарилися. Спочатку Партія прогресу стала популярною на місцевому рівні. Так, наприклад, у 2003 р. її представники обіймали посади 13 мерів міст. Поступово вона зростає і на загальнонаціональному рівні, трансформуючись з аутсайдера норвезької політичної системи до лідерських позицій. На національних виборах 1989 р. партія зуміла набрати 13% голосів, отримати 22 місця в стортингу й стати третьою партією країни. І хоча на наступних виборах 1993 р. вона втратила темп, набравши всього лиш 6,3%, але у 1997, 2001, 2005 і 2009 роках знову повертає втрачені позиції й постійно займає 2-3 місця у парламентських змаганнях. На виборах 2013 р. Партія прогресу отримала 16,4% голосів та 29 місць у парламенті й вперше спільно із Консервативною партією та за підтримки Ліберальної і Християнсько-демократичної партій взяла участь у формуванні урядового кабінету меншості на чолі із лідером консерваторів Ерною Сольберг. В ньому новий лідер Партії прогресу Сів Йенсен, яка у 2006 р. змінила на цьому посту Карла Хагена, отримала посаду міністра фінансів, а її однопартієць Торд Лієн став міністром нафти та енергетики. Згодом у 2015 р. посаду міністра імміграції та інтеграції отримала також член центральної ради партії Сільві Лістхауг, відома своїми різкими антиіммігрантськими висловлюваннями [7, с. 287, 297; 6].

У парламентських виборах 2017 р. ця коаліція повторила переможний результат, зокрема Партія прогресу отримала в них 15,3% голосів. Вперше за 30 років у політич-

ній історії країни консервативний Прем'єр-міністр переобрався на другий термін [8]. Свої позиції в Уряді зберегла і Партія прогресу, отримавши шість міністерських посад, включаючи й лідера партії Сів Йенсен.

Отож, Норвезька партія прогресу є прикладом успішної європейської партії правого спрямування, яка, модернізувавшись, не тільки зуміла закріпитися у парламенті, але й стала керівною політичною силою. З 2013 р. вона перебуває в коаліції з Консервативною партією. Й до того ж, ця коаліція всупереч неписаним європейським правилам щодо бойкоту правих сил, має життєздатний характер. Партія прогресу зуміла виробити більш поміркований і прагматичний підхід, аніж більшість інших подібних європейських партій, й успішно інтегруватися у політичну систему своєї країни. Зрештою історія її становлення є дещо відмінною від типових правих партій Європи. Дослідники відзначають, що у неї ніколи не було такого внутрішнього екстремально-войовничого духу, як у французького Національного фронту, Шведських демократів чи австрійської Партії свободи. Порівнюючи програму правих партій скандинавського регіону, вони роблять висновок, що Партія прогресу є менш авторитарною і більш економічно правою, аніж її сестринські партії в Данії, Швеції чи Фінляндії [6].

Результати парламентських виборів 2011 р. у Фінляндії справили на Європу ефект вибуху бомби. Несподівано до трійки політичних лідерів країни увірвалася націоналістична партія Справжні фіни (фін. *Perussuomalaiset*), набравши 19% голосів виборців та майже у 5 разів покращивши результат попередніх виборів 2007 р. Як влучно висловився український журналіст і політолог В. Каспрук, Справжні фіни «спромоглися переписати виборчу книгу історії» [9].

Партія Справжніх фінів має досить глибокі джерела й зовсім не подібна на «нашвидкуруч склепану структуру під респектабельною назвою», як про це стверджували після її прориву деякі українські політичні оглядачі [10]. Вона була заснована 1995 р. після розпаду Фінської аграрної партії Вейкко Веннамо. Та, у свою чергу, веде свою історію з 1965 р., відколи західні дослідники взагалі починають спостерігати перші ознаки появи партій правого спрямування у скандинавських країнах. Відколи стало зрозуміло, що вона вже відіграла свою політичну роль, то була замінена аналогічною партією під назвою Істинні фіни [1].

До 2000 р. електоральні результати партії в усіх видах виборів перебували у межах статистичної похибки (0,7-1,6%). Ріст розпочався з президентських виборів цього року, коли кандидат на посаду президента Тімо Соїні (фін. *Timo Soini*), який очолював партію з 1997 р., набрав 3,4% голосів. А після цього почалося повільне зростання авторитету Справжніх фінів серед виборців: парламентські вибори 2007 р. – 4,1%, муніципальні 2008 р. – 5,4%, вибори до Європарламенту 2009 р., в результаті яких Тімо Соїні став його депутатом – 9,8% [11]. Отож, рух партії до політичних вершин був поступальним і достатньо системним. Звичайно, що внутрішні та зовнішні обставини, які склалися на 2011 р., сприяли її політичному прориву. В країні роками накопичувалися проблеми, на які традиційні респектабельні партії не в змозі були дати відповідь. Справжні фіни таку відповідь сформулювали й цим завоювали довіру виборців.

Аналізуючи успіхи правих партій Європи, С. Мудде стверджує, що головною із них є неспроможність керівних еліт адекватно реагувати на такі виклики як перипетії європейської інтеграції, імміграція та актуальні соціально-економічні проблеми в умовах поточної економічної кризи – безробіття, соціальне забезпечення тощо. Зокрема в питаннях європейської інтеграції він відзначає їх повну маргіналізацію в очах своїх виборців. «В останні десятиліття європейські еліти займалися однією з найдивовижніших трансформацій передачі влади від національної до наднаціональної. Дуже рідко політики так радісно маргіна-

лізуються», – уїдливо стверджує він. Адже, не контролюючи власну валюту або монетарну політику, вони виглядають безсилими перед європейськими наднаціональними структурами й змушені посилати своїм виборцям суперечливі меседжі, виглядаючи у їхніх очах «некомпетентними або навіть брехливими» [12].

На те, що прорив Справжніх фінів на виборах 2011 р. став результатом протесту суспільства проти застоючої політичної атмосфери, посиленої Єврокризою, протестами проти імміграції та ще політичними корупційними скандалами, вказують й Іуля-Антілла Т. та Лухтакалліо Е. (*Ylä-Anttila T., Luhtakallio E.*): «Антиелітизм і консерватизм, розчарування політикою в цілому, анти-ЄС і антиімміграційні настрої, зокрема, були мобілізовані, коли з'явилася така можливість» [13]. На корупцію у владній еліті, як на фактор, який спонукає виборців підтримувати партії правого спрямування, вказують і українські дослідники Т. Брус та А. Аршиннікова. Адже у ЄС вона набрала такого масштабу (€120 млрд), що майже дорівнює його річному бюджету [11]. Таким чином партія змогла мобілізувати не тільки тих виборців, які раніше з різних причин ігнорували політичний процес, але й залучити до свого електорату прихильників традиційних партій.

Аналізуючи фесричний успіх Справжніх фінів 2011 р., В. Каспрук вказує на ідентичні причини – імміграція та фінансові витрати в загальноєвропейський бюджетний котел. Більшість фінів переконані, що хоч іммігранти та прохачі притулку займають не більше 3 відсотків жителів Фінляндії, але вони становлять серйозну економічну проблему для країни. Так само, як і фінансова допомога тим членам Європейського Союзу, котрі переживають кризу – фіни вважають, що вона не повинна надаватися їхнім коштом. Очевидно, невдоволення політикою владних партій у цих питаннях і вилилося в результати виборів [9].

Щоправда, В. Каспрук піднімає ще одну дражливу проблему, яку не часто згадують західні дослідники – наслідки політики мультикультуралізму та збереження національної ідентичності. Для Фінляндії вона має два актуальні виміри – шведський та ісламський. І хоча шведи становлять лише шість відсотків від 5,4-мільйонного населення країни, Фінляндія має дві офіційні мови – фінську і шведську. Натомість Справжні фіни вважають, що їхня країна має бути одномовною і в цьому їх також підтримали виборці. Така політика їх пов'язує із фінським націоналістичним рухом довоєнного періоду. Тоді студентська організація Академічне карельське товариство, Рух Лапуа та Патріотичний народний рух також принципово відстоювали питання тінізації суспільного та державного життя. Адже Фінляндія до 1808 р. перебувала у складі Швеції й хоча пізніше відійшла до Російської імперії, але шведи за постколоніальною інерцією і надалі займали домінуючі позиції у вищих прошарках фінського суспільства. Очевидно, такі процеси достатньо довговічні та дають про себе знати навіть до сьогодні. До слова кажучи, і фінський довоєнний націоналізм більшою мірою, аніж данський, шведський чи норвезький, був внутрішньо зорієнтований і значно менше перебував під впливом популярних на той час ідейно-політичних течій фашизму та нацизму [2, с. 158–165, 178–196].

Не маючи поки що таких проблем з арабською та африканською імміграцією, як провідні держави Західної Європи, значна частка Фінляндії устами Справжніх фінів намагається діяти на випередження, аби не допустити її ісламізації. «Бо якщо мусульманське населення перебуватиме на терени Європи такими темпами, як тепер, то не виключено, що років через 20 воно становитиме понад половину населення країн Європейського Союзу. Саме тому передбачливі фіни не бажають, аби в один «чудовий» момент «гості» почали витісняти господарів», – аналізує ситуацію В. Каспрук [9]. Аналізуючи успіх Справжніх фінів на такій причині їхнього успіху наголошують також Іуля-Антілла Т. та Лухтакалліо Е.: «Простий аргумент «Фіни перш за все!» полягав у тому, що фінська політика повин-

на зосередитися на інтересах етнічних фінів, а антимультикультурний аргумент полягав в тому, що хоча різноманітність культурних ідентичностей є позитивною в принципі, культури слід захищати від змішування» [13].

Істинні фіни, хай із дещо нижчими результатами продовжили свій успіх і в наступних парламентських виборів 2015 р., набравши 17.65% голосів і втративши один мандат. Вперше партія взяла участь і в формуванні коаліційного уряду, в якому лідер партії Тімо Сойні очолив міністерство закордонних справ. У квітні 2019 р. У Фінляндії відбудуться чергові вибори до едускунти, національного парламенту. До них фінський націоналістичний рух підходить в деконсолідованому стані. У 2017 р. в ній відбулася зміна лідера Справжніх фінів і партію очолив Юсси Християн Галла-аго (фін. *Jussi Kristian Halla-aho*), фінський вчений-філолог, яскравий політик-націоналіст, прихильник жорсткішої імміграційної політики та найпопулярніший фінський політичний блогер. Це викликало розкол у партії – всі її міністри та 20 членів парламентської фракції вийшли з неї та створили партію Нова альтернатива, яку очолив міністр європейського розвитку, культури та спорту Сампо Терхо (*Sampo Terho*). В історії сучасного фінського націоналізму розпочинається той етап, який вже пройшли такі відомі партії Європи як французький Національний фронт чи австрійська Партія свободи, коли після розколу політичної сили на одному електоральному полі змагаються і взаємно ослаблюють себе дві ідентичні за світоглядом партії. Як він з нього вийде, покажуть результати вже цього річних парламентських виборів.

Неочікуваною для політичних експертів стала і парламентська перемога 2009 р., а особливо 2014 р. із третім результатом (12,9%) партії Шведських демократів (швед. *Sverigedemokraterna*). Адаже на відміну від інших скандинавських країн, де праві рухи набирали все більшої ваги, Швеція деякий час розглядалася у цьому сенсі як «відстала». Ще 1981 р. у спеціальному дослідженні «Populism och missnöjespartier i Norden» («Популізм і протестні партії в скандинавських країнах»), спеціалісти констатували, що жодна партія, заснована на народному невдоволенні, не виникла у Швеції до початку 1970-х рр. і жодна з тих, що існували тут, не була подібна до правих партій інших скандинавських країн. Очевидно, причиною було те, що історично в країні завжди сильні позиції займали соціал-демократи. Й, окрім того, до цього часу в ній були відсутні будь-які принципові політичні та ідеологічні питання, які б фрагментували суспільство. Натомість у ньому панував консенсус щодо шведської моделі демократії та добробуту, а шведська економіка мала високий рівень розвитку і забезпечувала таких же високий рівень соціального забезпечення. Однак протягом 1980-х і початку 1990-х років, а точніше на національних виборах 1988-го і 1991-го, у Швеції розвивався процес, який призвів до зростання двох абсолютно нових партій – Партії зелених і Нової демократії. Перша із них займала ліву позицію у традиційному ідеологічному вимірі, а Нова демократія – праву. Отож, попередником сучасного лідера шведського націоналістичного руху була партія Нова демократія (шв. *Ny Demokrati*), що була створена 1991 р., і відразу ж здобула парламентський статус. Однак, на відміну від інших своїх скандинавських колег, вона не змогла зберегти завойовані позиції у парламентських виборах 1994 р. і спочатку зійшла з політичної сцени, а у 2000-му була оголошена банкрутом і взагалі припинила своє існування [1].

Хоча ряд дослідників початки сучасного націоналістичного руху Швеції виводять з Нової демократії. Насправді, він був започаткований ще 1968 р. Шведською прогресивною партією, яка зуміла досягнути успіхів лише на рівні декількох муніципалітетів. Пізніше, 1979 р. було також створено партію Збережемо Швецію шведською, яка вперше акцентувала на проблемах імміграції. Партія намагалася вийти на рівень національної політики й в 1986-1987 рр. навіть пішла на об'єднання зі Шведською прогресивною партією. Щоправда, ця

спроба завершилася невдало. У 1988 р. партія Збережемо Швецію шведською стала основою для створення партії Шведських демократів. Їй довелося деякий час конкурувати із сепаратистською Партією Сконе, яка виступала за відокремлення цього південного регіону від Швеції. Але, в кінцевому підсумку, вона її поступово витіснила зі шведської політики. Хай і не зразу, але виграла вона конкуренцію і з партією Нова демократія, яка хоч і появилася пізніше, але вже в перший рік свого існування потрапила до парламенту. Однак, неспроможність Нової демократії закріпити завойовані позиції й дала підстави науковцям зробити висновок про унікальність Швеції у справі поширення правих рухів. Тим більше, що в цей час успіхи Шведських демократів також були ще мізерними [14, с. 208–214].

Не мала вона суттєвих політичних успіхів до 1995 р., відколи партія пішла по шляху трансформації. Оскільки їй публічно закидали зв'язок з пронацистськими екстремістськими об'єднаннями та засиллям серед членів кримінальних елементів, в партії заборонили носити уніформу, засудили нацизм та виключили з рядів велику групу радикально налаштованих членів, які 2001 р. створили нову партію Національні демократи. Водночас і з програми партії також були прибрані деякі дражливі елементи й вона публічно відмежувалася від расизму, а натомість оголосила, що свою діяльність базує на Декларації прав людини ООН. Водночас головними загрозами Шведські демократи оголосили імміграцію, шкідливу для національних інтересів політику наднаціональних органів ЄС та глобалізм у його економічному вимірі. Натомість виступили на захист національної ідентичності, законності та правопорядку, соціальних інтересів шведів. Політичну ізоляцію партія вміло використовує на свою користь, заявляючи про наявність змови серед чинної політичної еліти, яка приховує правду від народу і вигідно позиціонує себе з народом проти неї. Таким чином, добре відчувуючи настрої виборців, Шведські демократи озвучили актуальні для них проблеми й скористалися з падінням довіри до інститутів влади. Як наслідок у 2010 р. вони зуміли пройти передвиборчий чотирьох відсотковий виборчий поріг, набравши 5,7% голосів та провівши до риксдагу – шведського парламенту – 20 депутатів [15].

Пори всі реформи, які спрямовані для створення благопристойного іміджу партії, на адресу Шведських демократів лунають звинувачення в екстремізмі, ксенофобії, расизмі та нацизмі. Самі ж вони свою ідеологію називають соціальним консерватизмом з чітким націоналістичним фундаментом. На противагу класовій боротьбі партія пропагує національну солідарність. Націоналізм у розумінні Шведських демократів означає прагнення зберегти свою національну ідентичність в кордонах держави, що відповідає кордонам нації, а консерватизм – захистити такі дві природні спільноти як сім'я та народ, бо саме вони створюють умови для досягнення національної солідарності. Ціллю соціальної політики партія вбачає досягнення стану соціальної справедливості та захисту «уразливої людини», при цьому зміщуючи акценти від захисту всіх до турботи «про наших» [16]. Ще на початках свого зростання партія зустрілася зі спрямованою проти неї тактикою «санітарного кордону», але, проте, у парламентських виборах 2014 р. наростила свій результат до 12,9%, а у виборах 2018 р. – майже 18% [17].

Таким чином, націоналізм у країнах Скандинавії, як і загалом у Європі, набув поширення ще у класичний період його модерністської історії. З ряду обставин і на відміну від багатьох інших країн Західної Європи у післявоєнний період він почав відроджуватися лишень з середини 1960-их і його розвиток набув хвилеподібного характеру. Перша активізація скандинавських націоналізмів у 1970-х була спричинена соціальним невдоволенням питаннями оподаткування, у 1980-х нового імпульсу їм надала проблематика, пов'язана з біженцями та іммігрантами, і відтоді вони переживають першу хвилю популярності, а в кінці 1990-х – на поч. ХХІ ст. піднімаються на вершину своїх успіхів.

Сьогодні націоналістичні рухи у Данії, Норвегії, Фінляндії та Швеції належать до лідерів політичного процесу, а в трьох перших беруть участь у формуванні національних урядів. Отож, аналіз їхнього розвитку підтверджує нашу тезу, що на сучасному етапі націоналізми країн Західної Європи переживають етап свого ренесансу.

Досвід сучасних націоналістичних рухів в країнах Скандинавії може бути корисним для трансформації українського націоналізму і конструктивного залучення його потенціалу для розбудови національної держави. Адже сьогодні він перебуває у кризовому стані, а викладений у дослідженні матеріал вказує шляхи виходу з нього через внутрішню організаційну й ідеологічно-програмну модернізацію. Особливо цінним, на нашу думку, є досвід влучного реагування на ті актуальні проблеми, які зазвичай оминають традиційні політичні еліти, прагматичної та компромісної інтеграції в наявну політичну систему та її еволюційної зміни зсередини й самоідентифікації себе як консервативного чи соціально-консервативного націоналізму.

Список використаної літератури

1. Fryklund B. Nordic populism – changes over time and space. A comparative and retrospective analysis of populist parties in the Nordic countries from 1965-2012. URL: https://www.pol.gu.se/digitalAssets/1315/1315482_fryklund.pdf (дата звернення: 24.02.2019).
2. Віперман В. Європейський фашизм : порівняльний аналіз (1922-1982). Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2008. 278 с.
3. Прем'єр-міністр Данії подала у відставку. РБК-Україна. 19 червня 2015. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/premer-ministr-danii-podala-otstavku-1434726277.html> (дата звернення: 19.03.2019).
4. Pedersen K. From the Progress Party to the Danish People's Party – from protest party to government supporting party. URL: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/bfb7d87d-9ad0-47f0-ac00-a7977995cbb2.pdf> (дата звернення 22.01 2019).
5. Andersen J. G. The Danish People's Party and new cleavages in Danish politics. URL: http://vbn.aau.dk/files/14109015/widfeldt_-_final.pdf (дата звернення: 22.01. 2019).
6. Bjerckem J. The Norwegian Progress Party: an established populist party. URL: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs12290-016-0404-8.pdf> (дата звернення: 27.01.2019).
7. Литвин В., Романюк А. Техніка «санітарного кордону» до радикальних партій в електоральному та парламент-урядовому зрізі країн Західної Європи. *Наукові записки*. 2015. Випуск 3 (77). С. 274–302.
8. Вибори в Норвегії виграла коаліція на чолі з чинним прем'єром. Європейська правда. 12 вересня 2017. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/09/12/7070818/> (дата звернення: 19.03.2019).
9. Каспрук В. «Справжні фіни» переписали виборчу книгу історії. ZN,UA. 22 квітня 2011. URL: https://dt.ua/POLITICS/spravzhni_fini_perepisali_viborchu_knigu_istoriyi.html (дата звернення: 21.03. 2019).
10. Райхель Ю. Фінське продовження прем'єром. *Тиждень.ua*. 27 квітня 2011. URL: <https://tyzhden.ua/World/21490> (дата звернення: 19.03.2019).
11. Брус Т.М., Аршиннікова А.В. Посилення впливу крайньо правих політичних сил як реакція на корупційні прояви у суспільстві. *Державне управління : удосконалення та розвиток*. 2018. №5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?n=5&y=2018> (дата звернення: 22.03. 2019).
12. Mudde C. Populism in Europe : a primer. URL: <https://blogs.lse.ac.uk/eurocrisispress/2015/06/21/populism-in-europe-a-primer/> (data zvernennia: 21.02.2019).

13. Ylä-Anttila T., Luhtakallio E. Contesting Gender Equality Politics in Finland : The Finns Party Effect. URL: https://www.researchgate.net/publication/311768305_Contesting_Gender_Equality_Politics_in_Finland_The_Finns_Party_Effect (дата звернення: 23.01.2019).
14. Гримська М.І. Електоральні переваги крайніх правих партій в сучасній Європі : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 264 с.
15. Болотникова Е.Г 2011. Праворадикальные партии современной Швеции. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/pravoradikalnye-partii-sovremennoy-shvetsii> (дата звернення: 23.03. 2019).
16. Mulinari D., Neergaard A. We are Sweden Democrats because we care for others: Exploring racisms in the Swedish extreme right. *The European Journal of Women's Studies*. 2014. Vol 21. Issue 1. P. 43–56. URL: <http://dx.doi.org/10.1177/1350506813510423> (дата звернення: 21.02.2019).
17. Вибори у Швеції : невизначеність у країні після успіху ультраправих. *BBC News Україна*. 10 вересня 2011. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-45470319> (дата звернення 29.11.2018).

RIGHT-WING PARTIES OF THE SCANDINAVIAN COUNTRIES IN THE CONTEXT OF THE NATIONALISM RENAISSANCE

Oleksandr Sych

*Ivano-Frankivsk national technical university of oil and gas,
Institute of humanities and public administration
Department of public administration and management
Karpatska Str., 15, Ivano-Frankivsk, 76019, Ukraine*

In the article, the theme of the renaissance of nationalism in the countries of Europe is studied on the example of the Scandinavian countries. Nationalism here, as well as in general in Europe, has become widespread in the classical period of its modernist history. Due to a number of circumstances, unlike in many other Western European countries in the postwar period, it began to recover only from the middle of the 1960's and its development has become wavy. The first activation of Scandinavian nationalisms in the 1970s were due to social dissatisfaction with tax issues; in 1980, they gained a new impetus due to the problems associated with refugees and immigrants. Since then they have experienced the first wave of popularity, and reached the peak of their successes in the late 1990s – beg. XXI century. Nowadays, the nationalist parties in Denmark, Norway, Finland and Sweden belong to the leaders of the political process, and in the first three countries they participate in the formation of national governments.

Key words: nationalism, renaissance of nationalism, struggle against immigration, euroskepticism, Danish People's Party, Progress Party, True Finns, Sweden Democrats.